

ועיין שם בס' נ' שסמך על בתי חרושת בכותבם את אופן תהליך יצור מיץ הענבים (שהבישול נעשה בעודם ענבים ולא לאחר שנעשו מיץ), 'כיון דהוא איסור מדרבנן' – משום דלא מרעי נפשייהו. וכן כתב שיש לשאול באופן שלא ידעו שיש חילוק לדינא. ומשמע דבדבר דאורייתא אין לסמוך עליהם, ומה שכתב בתשובה הנ"ל שנאמנים, ומשמע אף בדאורייתא, היינו בצירוף הסברה שמפחדים מעונש החוק, שזה לא שייך בנידון ההוא, וצ"ב.
אך יש לדחות ולומר שדוקא שם, לענין תהליך היצור, לא שייך עבידא לאגלויי בקלות, שיכולים להעלים אופן היצור, מה שאין כן בעדות על טיב החמרים, שיש על כך פיקוח והשגחה. וצ"ע.
ע"ע בענין הסתמכות על מסמכים רשמיים של השלטון (בעניני עגונות ועוד) – שו"ת אחיעזר ח"ג י; שו"ת משיב דבר ח"ד כב).

דף צח

'בביצת אפרוח. אבל טמאה – לא' – ... אבל ביצים שנתבשלו בקדירה עם בשר, ואפילו בקליפתם – אסורים לאכלם בכותח (= מאכל חלבי), שקליפת הביצה בכירור מנוקבת היא, וכשאדם מבשלה בתוך יורה של צבעים תמצא הביצה עצמה צבועה באותו צבע. ולכן אסרו חכמים ביצת אפרוח והתירו ביצה אסורה, שזו פולטת ציר של אפרוח וזו אינה פולטת אלא זיעה בעלמא'. (מתוך שו"ת המיוחסות להרשב"א, קנא. וע' גם בשו"ת הר"ן סט).

**'ההוא כזיתא תרבא דנפל בדיקולא דבשרא' – רש"י מפרש 'דיקולא' – קלחת (= דוד, סיר). ולא פרש כמשמעות שבשאר מקומות, דהיינו סל נצרים העשוי מן הדקל – לפי שהולך הוא לשיטתו שפוסק (צו: קט.) מין במינו לא בטל, וחלב עם בשר הרי הוא 'מין במינו' (ע' במצוין להלן קג), הלכך על כרחנו לומר שכששיער לבטלו, שיער ברוטב, שהוא אינו מין החלב, ולא בחתיכות הבשר. הלכך הוכרח לפרש שמדובר בקלחת ולא בסל מחורר. (ויש להעיר שגם בבכורות יב. פרש"י 'דיקולא' – קלחת. ע"ש).
ואולם יש מפרשים 'דיקולא' כפשוטו, ומדובר בסל שמולחים בו בשר. ולפי זה יש לשמוע מכאן שמליחה של חלב עם בשר אוסרת בששים כצליה, משום פיעפוע החלב, וכבר נחלקו ראשונים בדבר. (עפ"י ר"ן ועוד). ויש מפרשים בסל ובבשר רותח, ואין מדובר במליחה. (כ"כ התוס' להלן ק. ד"ה בשקדם. וע"ש בהגהות מלא הרועים).**

'אמר רב הונא: ביצה בששים והיא – אסורה, בששים ואחת והיא – מותרת' – החמירו בביצה יותר מבשאר איסורים, לפי שיש ביצים קטנות ויש גדולות, והרי נקל לטעות בהשערת ששים, לכך הצריכו חכמים ליער בביצה נוספת, כדי להשלים לשיעור 'ששים'. (עפ"י הרא"ש ועוד)

'בששים' – הרמב"ם (בשו"ת, קמג) נשאל האם שיעור 'ששים' שאמרו חכמים, מורים אותו גם לעמי הארץ אם לאו. והשיב:

'... וכן האיסורין כולם מורין בשיעורן לעם הארץ ולא נחוש שמא יפרצו פרץ, כמו שאמרו ז"ל, לפי שאיסור דבר מותר כשנתערב עם דבר אסור, עד שיהיה בששים, אינו אלא גזירה מדברי סופרים והרחקה יתירה, אבל דין תורה חד בתרי בטל, ומאחר שיהיה הדבר המותר כפל הדבר האסור, הואיל ואין בו טעם האסור – בטל במיעוטו, ורבנן הוא דגזור ואסרו עד שיהא אחד בששים. וכן אמרו: 'לא תולזל בשיעורא דרבנן'. ואם בששים גזירה, נגזור אנו גזרה לגזרה?! מי שמע כזאת, מי ראה כאלה?!...'

ומעשים בכל יום, ססוחרים עמי הארץ בכל ארצות המערב, יבשלו האוכל בפונדקאות, ומשגיחין בהם הגויים כדי להזיקם (ורוצים) להטריף להם הקדרות, ומשליכין בהן דבר משרץ הארץ או נבלה, ומשערים בששים ומתירים זאת להם, ומהם מי שאוכל מאכלו ומהם מי שמואס בו וישליכהו, עד שנתפרסם זה השיעור אצל הנשים והעבדים, ועושים על פיו בפני כל חכמי המערב. וכך ראוי לעשות מהטעם שבארנו, שהעיקר בזה גזירה ולא גזרנו גזרה לגזרה. ואסור למורה הוראה לאבד ממון ישראל ולאסור דבר המותר לגמרי, ואפילו אחר גזרת חכמים, אם כן אין לדבר סוף. (וכן מבואר בגמרא להלן בע"ב, שמן התורה חד בתרי בטיל, וכמו שכתבו התוס' ושאר ראשונים, שהלימוד מזרוע בשלה להצריך ששים – אסמכתא בעלמא הוא. וכבר תמה החזו"א (ביו"ד כו, ב) על דברי רש"י במשנה (צו:): ששיעור 'כבשר בלפת' (שהוא ששים, כמבואר בגמרא צו: 'גיד בששים') – הלכה למשה מסיני הוא. והלא משמע בגמרא ששיעור ששים מדרבנן, אבל מהתורה כל שאין טעם האיסור מורגש (וי"א אפילו כשהטעם מורגש), מותר חד בתרי. וכיו"ב תמה בשו"ת משיב דבר ח"ה כו. ואולם מבואר בדברי אחרונים שלרש"י הילפותא מזרוע בשלה, ילפותא גמורה היא מן התורה. (וכן משמע מלשון רש"י בד"ה דמדאורייתא) וכן דייקו מדברי בעה"מ בפ"ג דפסחים. ע"ע בספר בית ישי קלג. עוד בבאור שיטת רש"י – ע' בשו"ת אבני נזר יו"ד פד. וע"ע בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א מא, שבאר שדין 'ששים' שלמדנו מזרוע בשלה, אינו משום הספק שאין ידוע כמה נפלט מן האיסור, אלא הוא דין ודאי שיש כח בכל דבר ליתן טעם עד ששים כמותו).

(ע"ב) 'זמר סבר מבשל לה והדר מחתך לה' – החיתוך המוזכר פה אינו בדוקא, אלא כלומר לא יחתך קודם לבישול, להוציא מהדעה הקודמת המתירה לחותכו קודם לכן. או גם נקט 'הדר מחתך', שהרי צריך ליתנו לכהן. (עפ"י שו"ת הרא"ש, 'תשובות נוספות' יט).

'בשר בהדי בשר משערינן' – ולא אמרו 'בהדי בשר ועצמות', משמע שלפי דעה זו, אין עצמות ההתר מצטרפים להעלות את האיסור, אבל הדעה הראשונה הסוברת שמשערים בששים, דהיינו בשר ועצמות כנגד בשר בעצמות, חולקת וסוברת שגם עצמות ההתר מעלים את האיסור לבטלו. וכמו שאמרו בירושלמי (תרומוט ה, ג) שקליפי ערלה מעלים את ההתר. וכן קיימא לן להלכה. ואולם עצמות הזרוע מתחשבות כבשר הזרוע ואינם נחשבות עם ההיתר להעלות את הבשר. והטעם, לפי שיש בהן מוח והרי הן אסורות כבשר (עפ"י ר"ן ורא"ש. וכן היא דעת הרא"ה (בבדק הבית ד, א), שעצמות הרכות שיש בהן מח מצטרפות לאיסור, ואילו היבשות מצטרפות להיתר. וכ"ד הריטב"א. וע"ע אור זרוע – ע"ז פ"ה רעז). ויש אומרים שלפי תלמודנו, מאן דאמר בששים חולק על דברי הירושלמי וסובר שעצמות וקליפות של האיסור אינן מצטרפות עם ההתר לבטל את האיסור, אדרבה, גם הן אסורות וצריכות ביטול. (כן כתב הרמב"ן צט: והרשב"א).

(הב"ח העיר על רש"י מדברי הירושלמי בנזיר, שעצמות ההתר מעלים. ואולם רש"י נוקט שלפי הדעה שבכאן שמשערים במאה, אין העצמות מעלים, וכמו שנקטו 'בשר בהדי בשר' כאמור – עפ"י הרש"ש. ואולם אפשר שזה שאמרו 'בהדי בשר' לאו דוקא, והוא הדין לעצמות. כן צידד הרא"ש).

ענינים וטעמים בזרוע בשלה – ע' במובא ביוסף דעת נזיר (חוברת א).

'זהתניא זהו היתר הבא מכלל איסור. זהו למעוטי מאי, לאו למעוטי כל איסורין שבתורה...' – שיטת הראב"ד (ב'איסור משהו'. וכן ניתן לדייק מדברי התוס' שלפנינו), שמן התורה אסור לבטל איסור לכתחילה, וכאן חידשה תורה שמותר לבשל הזרוע עם האיל. ודיוק הגמרא הוא מהלשון 'זהו היתר הבא מכלל איסור' – שמשמע שבכל איסורין אין האיסור מתבטל.

ואולם רוב הראשונים סוברים שאין איסור מהתורה לבטל איסורים אלא איסור דרבנן הוא. (וכן הובא בראשונים כאן בשם התוס'. וע"ע תורת הבית ש"ג דף לא: שו"ת הרשב"א תקד).
(וע"ע לעיל צה, מהגרז"נ גולדברג שליט"א, על מקור האיסור לשיטת הראב"ד).

ז'ליגמר מיניה? – גלי רחמנא ולקח מדם הפר ומדם השעיר תרוייהו בהדי הדדי נינהו ולא בטלי...'
– ואם תאמר, דוקא שם שאין ששים בדם הפר כנגד דם השעיר, לכך לא בטל, אבל כשיש ששים – נלמד מזרוע בשלה שייבטל אף מין במינו?
יש לומר, שאם אתה נוקט שמן התורה אינו בטל חד בתרי, שוב אין לך ללמוד קו לא מזרוע בשלה, שייבטל בששים, שהרי חידוש הוא, שהקילה תורה לבטל לכתחילה עם האיל, כמו שאמרו בסמוך.
(עפ"י רמב"ן).

אולי יש מקום לתרץ לפי סברת התוס' בבכורות (כב), שאין אומרים 'טעם כעיקר' אלא לענין אכילה ולא לענין טומאה, כי אין הדבר תלוי שם בטעם, י"ל שהוא הדין לענין זריקת דם פר ושעיר אין שייך שם נתינת טעם, וכל ביטול ברוב נידון שם כמו אילו היה יותר-מששים שהטעם בטל (כן כתב בקה"י – כט), ואם כן, אילו בכל מקום היה ביטול בששים, היה צריך להיות שדם השעיר יהא בטל ברוב).

ז'בא אמר: לא נצרכא אלא לטעם כעיקר' – ע' בראשונים כאן באריכות, שיטות שונות בדין 'טעם כעיקר', אם מדאורייתא אם מדרבנן, ואם לוקין עליו. וע"ע בהרחבה בבית הלוי ח"א לו; חזון איש יו"ד כד; שיעורי הגרד"ר – ח. וע"ע במובא בע"ז סו.

דף צט

'גריסין שנתבשלו עם העדשים...' – על שיטות הראשונים השונות בשיעור ביטול לתרומה שנתערבה בחולין, תערובת מין במינו ומין בשאינו מינו – ע' בשאלות ותשובות לסיכום לעיל צו.
ועל מקור דין אחד-במאה בתרומה – ע' במובא בזבחים עג ובמנחות עז.

(ע"ב) 'זכי יש בו כדי לחמץ במאה וחד, אמאי לא בטיל? – אישתיק' – לפרש"י, (דלא כהתוס'),
הקושיא היא רק לפי מה שפרשנו שיש לשער במאה ואחד (מבלעדי התרומה). אבל אילו היה השיעור במאה – היה נוח, לפי שגזרו על תערובת מין במינו כאילו היתה מין בשאינו מינו, ולכך צריך מאה, כי שיערו חכמים בכל האיסורין שעד מאה יש לחוש לנתינת טעם, אבל למעלה מזה, הלא אין נתינת טעם בכל האכלין, ומה טעם להחמיר במין במינו במאה ואחד.

(וקים להו שאין כח בשאור ליתן טעם במאה-ואחד. ועוד, אילו היה כן, היה לנו לשער בכל האיסורין במאה ואחד, כי לדעה זו הלא קבעו בכל מקום משום מיעוט מקרים שנותנים טעם אף למעלה מששים, ועל כרחק שאין בנמצא נתינת טעם ביותר ממאה, מלבד במלתא דעביד לטעמא, כתבלין.

ע"ע בחכמת שלמה למהרש"ל, בסברת ההנחה שצריך מאה ואחד במין במינו, הגם שאין נתינת טעם).

'שאני ציר דזיעה בעלמא הוא' – פרשו הראשונים ז"ל, שציר דגים טמאים אינו אסור אלא מדרבנן.
(תוס', רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, רא"ש – ע"ז פ"ב מב; רוקח או"ה תמה; האשכול – כג ח"ג כג; תרומת הדשן – קעד;

ו. ירך שנמלחה בגידה – רבינא אסר, (שהשוה מליחה לבישול. ולדעת הריטב"א, אפילו יש ששים כנגד האיסור – אסור, שאינו מתפשט בכלול בשוה. וכנ"ל), ורב אחא בר רב אשי וכן מר בריה דרב אשי בשם אביו התירו (בנטיילת מקום. ראשונים), לפי שהמליחה הריהו כצליה ולא כבישול, וצליה אינה אוסרת בכלול, כנוכר לעיל.

(דברי רבינא נשאר ב'קשיא' והלכה כרב אחא ורב אשי.
כל זה אמור למאן דאמר 'יש בגידין בנותן טעם', אבל למ"ד אין בגידיים בנותן טעם (וכן הלכה) – אין הגיד אוסר את הבשר. ואולם סוברים רוב הראשונים ששומנו של גיד אוסר לכו"ע. עפ"י גמרא וראשונים צ"ע).

ז. כחל שנתבשל בקדרה עם בשר – אוסר בששים משום החלב הבלוע בתוכו, וכחל עצמו מן המניין, ומשערים בכלול, (והלא אי אפשר לשער רק במה שיצא ממנו, שא"א לידע). וגם כשיש ששים, הכחל עצמו לעולם אסור, שהרי בלוע מן הבשר שבקדרה. ואם נפל לקדרה אחרת – אוסר, (שעשאוהו חכמים כנבלה האסורה מצד עצמה), וצריך ששים כנגדו. (י"א שבקדרה שניה הרי הוא כשאר איסורים, להצריך ששים חוץ ממנו. ויש חולקים. ע' בראשונים).

דף צח

קנג. א. ביצת טרפה שנתבשלה עם ביצים מותרות – מה דינן?

ב. כחצי-זית של איסור שנתבשל עם התר – בכמה משערים? מה הדין באיסורים דרבנן?
ג. כיצד מבשלים את הזרוע של איל הנזיר הניתנת לכהן, בפני עצמה או עם שאר האיל? והאם היא מחוברת אליו בשעת הבישול? והאם היא יכולה להיות חתוכה בשעת הבישול או יש להקפיד על שלמותה?

א. מבואר בגמרא שביצת טמאה שנתבשלה בביצים טהורות – אינה אוסרתן, לפי שאינה נותנת בהן טעם. (צדדו התוס', וכן כתב הרא"ש, שזה דוקא כשהיא בקליפתה, אבל ביצה מקולפת – אוסרת. ודעת הרמב"ן שאפילו מקולפת אינה אוסרת. וכן הרמב"ם סתם ולא חילק. ומכל מקום כתב הר"ן שראוי לחוש להחמיר). ואולם ביצה שיש בה אפרוח, (והוא הדין שיש בה דם באופן שהביצה כולה אסורה) – אוסרת בנתינת טעם, ואם יש ששים ואחת ביצים כנגדה – מותרות. (ונסתפקו מקצת מן החכמים אם היא בכלל הששים-ואחת אם לאו. ורב הונא אמר שצריכים ס"א בלעדיה. (וכן פסק הרי"ף). ורב נחמן (צו: סובר שבששים והיא די').

ב. הסיקו שאין הפרש בין זית לכחצי-זית, והוא הדין באיסורים דרבנן – משערים בששים כשאר איסורים. (לפירוש אחד ברש"י, יש מן החכמים שהורו לבטל במ"ה כמותו או במ"ג).
(יש מי שאומר שאיסור שעיקרו מדרבנן, בטל ברוב בעלמא ואין צריך ששים. ע' הגהות אשרי).

ג. זרוע בשלה מתבשלת כשהיא שלמה – כן אמר תנא קמא. ר' שמעון אומר: מבשלה עם האיל. ללשון ראשונה: לכו"ע מבשלה באותה קדרה שמבשל האיל אלא שנחלקו אם היא מחוברת לאיל בשעת בישול אם לאו. ועכ"פ לא יחתכנה לחתיכות אלא לאחר הבישול. (עפ"י רש"י. ולהתוס', אפשר שלר' שמעון אין צריך לבשלה בשלמותו). ללשון אחרונה: לכו"ע מפרידה מן האיל, לת"ק מבשלה בקדרה אחרת וצריך שתהא שלמה, ולר' שמעון מבשלה עם האיל. (האיל עצמו אינו צריך שיהא שלם, גם לפי הדעה שהזרוע מחוברת אל האיל. כן כתב הרש"ש בבאור דברי התוס').

דפים צח – צט

קנד. אלו חידושים נתחדשו בזרוע בשלה, שאינם קיימים בשאר הלכות שבתורה? ומה למדנו מזרוע בשלה לכל שאר איסורים?

החידושים שבזרוע בשלה:

מבשל הזרוע עם שאר האיל לכתחילה (וצריך לעשות כן. ראשונים) שלא כבשאר איסורים, שאסור לבשלם עם התר. (י"א מן התורה, שאין מבטלין איסור לכתחילה, וי"א מדרבנן. ועכ"פ ודאי אין מצוה בדבר); – אפילו לשיטת ר' יהודה שמין במינו לא בטל, כאן התירה תורה את בליעת הזרוע באיל (אביי). אפילו שטעם כעיקר מדאורייתא – כאן התירה תורה. (רבא. ומשמע ברש"י שהכוונה לטעם כל דהו, ביותר מששים או ממאה, שבקדשים אסור וכאן מותר. (וכתב הרשב"א, שזה דוקא מין במינו, בדומה לזרוע והאיל, אבל מין בשאינו מינו, ודאי אף בקדשים מודה רש"י שבטל בששים, כמפורש בכ"מ. והריטב"א בשם הרמב"ן פרש שאין כוונת רש"י לומר שקדשים אינם בטלים ביותר מששים. וע"ע זכר יצחק פ,ג; קהלות יעקב – טו). והתוס' חולקים, שכזה מותר גם בקדשים, והכוונה כאן לטעם ממש שאסור מהתורה בין בקדשים בין בחולין, וכאן התירה תורה, שפעמים שהזרוע ומקצת מן האיל מחוץ לרוטב, ונבלע וניכר הטעם באיל, ומותר); –

(אפילו שבשאר מקומות התר מצטרף לאיסור לשיעור כזית, כאן אינו מצטרף. כן גרס רבנו תם). מקום החתך (של החלק שנאסר) – בכל התורה אסור, וכאן התירה תורה. (רבינא. וה"ה בשאר קדשים מותר, שאין גזה"כ מיוחדת בזרוע בענין זה. תוס'. ויש חולקים. ע' תורת חיים ואהל משה – כאן; משך חכמה – ויקרא ד, י. וע"ע אבי עזרי – (קמא) אה"ט ב,ט).

ואולם דין ביטול בששים (או במאה – למ"ד) – למדנו מזרוע בשלה, וכיון שהוא דין לחומרא, כי לולא הלימוד היה מותר חד בתרי, לכך אפשר ללמוד מזרוע בשלה. (משמע מרש"י שהוא לימוד גמור. ואולם התוס' כתבו שאינו אלא אסמכתא).

דף צט

קנה. מה הדין באופנים דלהלן?

א. תרומה שנתבשלה עם חולין; שאור של תרומה שנפל לעיסת חולין.
ב. ציר דג טמא שנתערב בציר טהור.

א. תרומה שנתבשלה בחולין – אם נותנת טעם בתערובת – הכל אסור, ללא כל הבדל בכמויות של התערובת. אם אינה נותנת טעם – מין בשאינו מינו, בששים. ולדעה אחת – במאה. (לרש"י, מאה מלבד התרומה עצמה. ולפרוש התוס', מאה כולל היא עצמה).

שיטת רש"י שאפילו ודאי אין בה טעם, צריך ששים או מאה. (וכן היא שיטתו בשאר איסורים). ושאר ראשונים חולקים, שדוקא בסתם צריך ששים, אבל אם טעמו כהן ואמר שאין הטעם מורגש – מותר אף בפחות מששים.

עוד משמע מרש"י, שאם יש ממשות בעין בתרומה שבתערובת, אלא שא"א לזהותה, דינה כדין תערובת מין במינו כדלהלן. והתוס' חולקים וסוברים שאין הבדל בין טעם ופליטה לחוד ובין תערובת ביבש). מין במינו – אפילו אין טעם התרומה מורגש, אוסר עד מאה ואחד. והוא הדין לשאור תרומה חטים שנפל לעיסת חולין של חטים, ויש בו כדי לחמץ.